

پیامدهای اجتماعی، تعلیمی و فرهنگی مهاجرت برای مردم افغانستان

Social, Educational, and Cultural Consequences of Migration for the People of Afghanistan

نامزد پوهنیار احمد جواد اصیل^۱

اُرکید نمبر: <https://orcid.org/0009-0008-7256-5824>

DOI: 10.64104/v10.Issue.17.n9.2025

چکیده

در شرایط فعلی مهاجرت یکی از معضلات حاد کشور به شمار می رود. این پدیده، از یک سو، پیامد مسائل اجتماعی است و از سوی دیگر خود موجب شکل گیری آنها می شود. این که مهاجرت چه پیامدهای برای مردم افغانستان در پی دارد و چه مسائلی خلق می کند، نیاز به تحقیق و بررسی دارد. به همین دلیل تحقیق حاضر را آغاز کردم تا با رویکرد جامعه شناختی پیامدهایش را تبیین و تحلیل نمایم. بر همین اساس، این تحقیق با رویکرد جامعه شناختی آغاز شد تا پیامدهای این پدیده تبیین و تحلیل گردد. این تحقیق نسبت به معیار نتیجه یک تحقیق بنیادی و کاربردی و نسبت به معیار ماهیت، یک تحقیق تلفیقی از نوع کمی و کیفی است. نسبت به نفس مسئله تحقیق جامعه آماری آن شامل دو دسته از افراد است؛ مهاجرین و متخصصین. از میان دسته اولی ۱۹۳ تن مهاجر به روش نمونه گیری غیراحتمالی (در دسترس) انتخاب شده و با استفاده از پرسشنامه داده ها از نزد شان گردآوری شده و از میان دسته دومی، با در نظر داشت معیار اشباع نظری، ۲۳ تن متخصص از رشته های تحصیلی گوناگون با سطح تحصیلی لیسانس الی دکترا با استفاده از روش نمونه گیری مرحله ای کیفی انتخاب و با روش مصاحبه نیمه استاندارد اطلاعات از نزد شان جمع آوری شده است. یافته های میدانی نشان می دهد که تغییر در کاهش و ساختار جمعیت، بی کاری، فقر، از بین رفتن مقام و منزلت اجتماعی، بهره کشی، قتل، خشونت، تحقیر و توهین، اعتیاد به مواد مخدر، پایمال شدن حقوق مدنی، افزایش بی کاری، ایجاد ناامیدی، دگرگونی و اشاعه فرهنگی، فرار مغرزا و بی سوادی از جمله پیامدهای منفی مهاجرت بوده است. در نتیجه مشخص شد که مهاجرت مردم افغانستان به بیرون از کشور مخصوصاً کشورهای همسایه پیامدهای (منفی) اجتماعی،

^۱ استاد دیپارتمنت جامعه شناسی پوهنهی علوم اجتماعی پوهنتون دولتی هرات، (+93)702898832. ahmadjawadasil@hu.edu.af

فرهنگی و تعلیمی در پی دارد.

واژگان کلیدی: اجتماعی، افغانستان، پیامد، تبیین، تعلیمی، فرهنگی، مردم، مهاجرت.

مقدمه

از آنجا که هدف اصلی این تحقیق بررسی پیامدهای مهاجرت‌های برون مرزی و بین‌المللی افغان‌ها می‌باشد، در ابتدا نگاهی می‌اندازیم به تعریف مهاجرت بین‌المللی و برون کوچی که توسط بروس کوئن مطرح شده‌است. مهاجرت بین‌المللی یا برون کوچی به نقل مکان از یک کشور به کشور دیگر اطلاق می‌شود. مهاجرت بین‌المللی پدیده‌ای است که همواره در طول تاریخ بشر رخ داده‌ست. مهاجرت سرخپوستان از قاره آسیا به قاره آمریکا، مهاجرت اروپاییان به قاره آمریکا، آفریقا و کشورهای شرق آسیا مهاجرت تاملی‌ها از هند به سریلانکا در اعصار گذشته، مهاجرت آسیایی‌ها و آفریقایی‌ها به اروپا در قرن بیستم و مهاجرت ویتنامی‌ها به نقاط مختلف جهان، مهاجرت اتباع بنگلادش به هند و سرانجام مهاجرت افغان‌ها به ایران و پاکستان در دهه‌های اخیر، نمونه‌های از مهاجرت‌های بین‌المللی به شمار می‌روند (کوئن، ۱۳۹۱: ۳۴۲).

چه عواملی در پس مهاجرت نهفته‌اند و این عوامل چگونه در نتیجه جهانی‌شدن تغییر می‌کنند؟ بسیاری از نظریه‌های اولیه مهاجرت متوجه عوامل موسوم به رانش و کشش بودند. عوامل رانش یا دافعه مربوط به شرایط کشور مبدا است که مردم را مجبور به مهاجرت می‌کنند. این عوامل مثل قحطی، ناکافی بودن عرضه مواد غذایی، تعقیب و آزار عقیدتی یا سیاسی، جنگ و نفرت‌ها، خصومت‌ها و نبود زمینه‌های کاری و شغلی هستند. در مقابل عوامل کششی یا جاذبه‌ی مربوط به شرایط کشور مقصد می‌شود که مهاجرین را جذب می‌کند. برای مثال بازارهای کار پررونق، شرایط زندگی بهتر و تراکم جمعیتی کم‌تر و استفاده از امکانات آموزشی، بهداشتی، تفریحی باکیفیت، می‌تواند مهاجران را از سایر مناطق به سمت خود بکشاند (گیدنز، ۱۳۸۷: ۳۷۸). برخی دیگری از جامعه‌شناسان معتقد اند که «موج‌های مهاجرتی یکی از پیامدهای تحولات و تغییرات جهانی، نظام ارتباطات رسانه‌ای و جهانی شدن است» (توسلی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۷۵). اما عامل مهاجرت در افغانستان نسبت به دهه‌های اخیر و عصر حاضر متفاوت است. در گذشته بیش‌تر به دلایل سیاسی و ناامنی افغان‌ها مهاجرت برون مرزی داشته‌اند. چنانچه تا قبل از کودتای هفت ثور ۱۳۵۷ خورشیدی تعداد کمی مهاجر می‌شدند و پس از کودتای هفت ثور و سپس تجازو شوروی در سال ۱۹۷۹ میلادی عده کثیری از خانواده‌های افغان راهی پاکستان، ایران و کشورهای غربی گردیدند. (عرفانی، ۱۳۹۴). ولی در سال‌های اخیر، بسیاری از این مهاجرت‌ها به دلیل تغییرات اقلیمی صورت گرفته‌است. چنانچه که سازمان جهانی مهاجرت (IOM) می‌گوید بحران اقلیمی در افغانستان حدود نه میلیون تن را در سال ۱۴۰۳ متاثر کرده و ۵۰۰ هزار تن در نتیجه سیلاب، خشک‌سالی و دیگر رویدادهای طبیعی آواره شده‌اند.

این‌که به چه تعداد از افغانستان مهاجرت کرده‌اند، آمار رسمی و درستی وجود ندارد و بیش‌تر تناقص در تعداد و ارقام مهاجرین وجود دارد؛ چنانچه طبق آمار سایت ویکی‌پدیا (۲۰۲۴)، تنها بین ۵ تا ۸ میلیون مهاجر افغان در ایران، ۲.۴ میلیون در پاکستان و هزاران نفر دیگر در کشورهای آسیایی، اروپایی و آمریکایی مهاجر اند. همین قسم سایت دری صدای آمریکا (۱۴۰۳)، از سازمان بین‌المللی مهاجرت نقل قول می‌کند که از سال ۲۰۲۰ به این طرف نزدیک به هشت میلیون افغان از کشور شان به کشورهای همسایه و اروپایی مهاجرت کرده‌اند. طبق سایت وزارت امور مهاجرین و عودت کنندگان (۱۴۰۳)، بعد از پیروزی امارت اسلامی از تعداد کل مهاجرین افغان به تعداد ۴۰۳۳۰۸۰۷ نفر تا تاریخ ۳۰ جدی ۱۴۰۳ به کشور بازگشتند.

مهاجرت به هر تعدادی که باشد می‌تواند پیامدهای منفی برای جامعه مبدأ و مقصد داشته باشد و منجر به بروز مشکلات اجتماعی مانند افزایش و یا کاهش جمعیت، تغییر ساختارهای جمعیتی، تراکم جمعیتی، کاهش دستمزدها، تورم کارگر در بازار کار، دگرگونی فرهنگی و غیره شود (زنجان، ۱۳۹۱: ۱۸۵). عامل مهاجرت می‌تواند برای کشورهای پذیرنده‌ای که با کمبود نیروی انسانی مواجه است، یک عامل تحرک کار و تولیدی باشد به این شرط که مهاجرت مطابق برنامه از پیش تعیین شده و بنابر نیاز در بخش‌های فعالیت و کار کشور پذیرنده صورت گیرد. از نظر کشور مبدأ چنانچه اضافه جمعیت و نیروی انسانی بیکاری وجود داشته باشد، عامل مهاجرت به عنوان تسکین دهنده و وسیله‌ای برای کاستن از بار جمعیتی اضافه محسوب می‌شود. به علاوه مهاجران بخشی از درآمد خود را به کشور مبدأ می‌فرستند و این خود می‌تواند برای کشور مبدأ مفید و کمک کننده باشد. اما گاهی به دلیل نبود امکان اشتغال و زمینه‌های کاری و نیز سطح دستمزد پایین در کشورهای در حال توسعه، این کشورها تعدادی از نیروی متخصص و کارآموده خود را به نفع کشورهای صنعتی از دست می‌دهند و کشورهای صنعتی به طور مجانی مغزهای ارزشمند کشورهای در حال توسعه را جذب می‌کنند. قیمت تمام شده یک فرد متخصص که بین ۴ تا ۱۰ سال تحصیلات تخصصی و عالی را طی کرده باشد، بسیار بالا و برای هر نوع کشور اعم از توسعه یافته یا در حال توسعه گران است. بنابراین، چنین فرد متخصصی در واقع یک ثروت قابل ملاحظه برای کشور و ملت خویش است و مهاجرت او برای کشور اش زیانبار و برای کشور پذیرنده سود بزرگی دارد (امانی، ۱۳۹۳: ۱۳۶). همان‌گون که روایت شد مهاجرت می‌تواند پیامدهای مثبتی هم برای افغانستان در پی داشته باشد، اما در این تحقیق بیش‌تر تمرکز می‌کنیم به پیامدهای منفی که مهاجرت برای مردم افغانستان در داخل و خارج کشور داشته است. چون که پیامدهای مثبت آن کم‌تر و آشکار است و نیاز به تحقیق و بررسی ندارد و پیامدهای منفی آن مبهم و بیش‌تر است. چنانچه که مشاهده می‌شود تعداد زیادی از مهاجرین افغان در راه مهاجرت جان خود را از دست داده‌اند، تعدادی معتاد شدند، تعدادی حقوق اجتماعی و مدنی شان پایمال شده است، اولاد تعدادی به خاطر مهاجرت بی‌سواد مانده‌اند، تعدادی مورد خشونت و سوی استفاده قرار گرفته‌اند و ده‌ها مورد دیگر. بر همین مبنا این پیامدهای منفی را به عنوان پیش‌فرض‌ها مد نظر می‌گیریم و وارد میدان تحقیق می‌شویم تا با نگاه جامعه‌شناسانه تبیین کنیم که آنچه به شکل فرضی مد نظر گرفته شده است تا چه اندازه با واقعیت‌های زیستی مهاجرین افغان هم‌خوانی دارد و مهاجرت‌ها چه پیامدهای اجتماعی، فرهنگی و تعلیمی دیگری برای مردم افغانستان داشته‌است؟

اهمیت و ضرورت تحقیق

در شرایط کنونی که شماری زیادی از مردم افغانستان مهاجر در کشورهای همسایه، اروپایی و امریکایی هستند، هر روز شاهد سیاست‌های سخت‌گیرانه و رفتارهای نامناسب از آدرس جوامع میزبان هستیم و مهاجرت به عنوان یک مسئله اجتماعی حاد برای افغانستان تبدیل شده است؛ پرداختن از هر زاویه و مجرای اکادمی به هدف تحلیل این مسئله و ارائه راهکارهای مناسب برای مدیریت آن، امر الزامی و مهم پنداشته می‌شود. برعلاوه از آنجا که شناخت و تحلیل درست ابعاد همچون مسئله‌ای چه در بعد نظری و چه عینی نیازمند به تبیین جامعه‌شناختی دارد، پس برای شناخت پیامدهای عینی مهاجرت نیاز و باارزش است که همچون تحقیق میدانی از عینک جامعه‌شناسی صورت گیرد تا در نخست واقعیت‌های مسئله شناخته و با سازمان‌های بین‌المللی و دولتی مربوطه شریک ساخته شود و در مرحله بعدی راهکارهای مناسبی به هدف برنامه‌ریزی و مدیریت پدیده مهاجرت ارائه شود.

سوالات تحقیق

- مهاجرت چه پیامدهای اجتماعی برای مردم افغانستان دارد؟
- مهاجرت چه پیامدهای فرهنگی برای مردم افغانستان دارد؟
- مهاجرت چه پیامدهای تعلیمی و آموزشی برای مردم افغانستان دارد؟

اهداف تحقیق

- بررسی پیامدهای اجتماعی مهاجرت برای مردم افغانستان.
- بررسی پیامدهای فرهنگی مهاجرت برای مردم افغانستان.
- بررسی پیامدهای تعلیمی و آموزشی مهاجرت برای مردم افغانستان.

پیشینه‌های تحقیق

با توجه به بررسی‌های انجام شده در این مورد (پیامدهای اجتماعی، فرهنگی و تعلیمی مهاجرت‌ها برای مردم افغانستان) تحقیق کار شده‌ی که کاملاً مرتبط به آن باشد، نیافتیم. به دلیل این که در این مورد تحقیقی صورت نگرفته است و یا اگر انجام شده به نشر نرسیده است. بنابراین، در پیشینه تحقیق به تحقیقاتی که مرتبط به موضوع تحقیق ما است و در کشورهای همسایه صورت گرفته است، اکتفا می‌کنیم.

تحقیقی توسط نادر پور و کشاورز قاسمی (1397)، تحت نام (تبیین پیامدهای مهاجرت اتباع کشور افغانستان بر جامعه ایران) با مطالعه موردی شهر قزوین کار شده است. جامعه آماری آن شهروندان چهار منطقه شهر قزوین و جمعیت نمونه آن 384 نفر است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که اعتماد کم‌تری نسبت به افغان‌ها وجود دارد، افغان‌ها فرصت‌های شغلی را از ایرانی‌ها سلب می‌کنند، حضور افغان‌ها باعث جرم و جنایت در ایران می‌شود و در کل نگرش مطلوبی نسبت به افغان‌ها وجود ندارد.

تحقیقی توسط اخلاقی و همکاران (1395) تحت نام (سردی عاطفی؛ احساسات، مهاجرت درباره جامعه میزبان با تکیه بر روایت‌های مهاجران افغان ساکن مشهد) کار شده است. روش تحقیق کیفی بوده و با یازده شرکت کننده مصاحبه صورت گرفته است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که بدبینی و نفرت نسبت به مهاجرین ایجاد شده، احساسات عاطفی به سمت سرد شدن بین جامعه مهاجر و میزبان حرکت کرده است و احساس نداشتن قدرت و منزلت کافی در بین مهاجرین افغان زیاد شده است.

تحقیقی توسط کریمی (1383)، تحت نام (تاثیر مهاجرین افغان بر سطح دستمزد و اشتغال در ایران) کار شده است. یافته‌های تحقیق بیانگر اینست که اکثر مهاجرین غیرقانونی کار می‌کنند، مهاجرین افغان کارگران غیرماهر و ارزان قیمتی هستند که هر کاری به آنها پیشنهاد شود می‌پذیرند، مشاغل سختی را به عهده گرفته اند، تاثیر گسترده بر کاهش دستمزد و اشتغال ایرانی‌های غیر ماهر و کسانی که کارهای ساده را انجام می‌دهند، داشته اند.

تحقیقی توسط شاطریان و گنجی‌پور (1389)، تحت نام (تاثیر مهاجرت افغان‌ها بر شرایط اقتصادی و اجتماعی شهر کاشان) کار شده است. جامعه آماری مورد مطالعه این تحقیق 20 هزار نفر مهاجر افغان ساکن شهر کاشان است. از میان آن 350 نفر به عنوان نمونه انتخاب شده و اطلاعات با استفاده از پرسش‌نامه جمع‌آوری شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که حضور مهاجران افغان به علت بهره‌وری بالاتر و هزینه کم‌تر نسبت به نیروی بومی موجب کاهش فرصت‌های شغلی و افزایش نرخ بیکاری در شهر کاشان شده است. همچنین خرید مسکن توسط افغان‌ها باعث کمبود مسکن و افزایش

نرخ اجاره شده است. یافته‌های تحقیق همچنان نشان می‌دهد که حضور مهاجرین افغان پیامدهای اجتماعی چون افزایش جمعیت، افزایش فقر و شکاف طبقاتی، افزایش نرخ بی‌سوادی و بحران هویت جمعی را در پی داشته است.

تحقیقی توسط ستاره جلال (1397)، تحت عنوان (علل و پیامدهای مهاجرت افغان‌ها به ایران با مطالعه موردی شهر مرزی زابل) کار شده است. روش این تحقیق میدانی و جامعه آماری آن از دو گروه یعنی خبرگان امنیتی و انتظامی شهرستان زابل و مهاجرین افغان غیر مجاز ساکن آن شهر تشکیل شده است. از میان گروه اول به تعداد 34 نفر و از میان گروه دومی به تعداد 331 نفر به عنوان نمونه انتخاب شده اند. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که مهاجرین افغان به دلیل فقر شدید مالی، ناامیدی از زندگی آینده در افغانستان و نبود عدالت، کشور خود را ترک و مهاجر شده اند. پیامد این مهاجرت از دید نیروی امنیتی شامل افزایش قاچاق کالا، گسترش حاشیه‌نشینی و گسترش قاچاق مواد مخدر اند.

تحقیقی توسط عیسی‌زاده و همکارانش (1399)، تحت نام (تاثیر مهاجرت بر آموزش و مهارت‌های نیروی کار افغانستان با مطالعه موردی: مهاجران بازگشته از ایران) کار شده است. داده‌های این تحقیق توسط پرسش‌نامه جمع‌آوری شده و یافته‌های آن نشان می‌دهد که مهاجرت قانونی به کشور ایران بر فراگیری آموزش و مهارت‌های نیروی کار و ایجاد فرصت‌های کاری در افغانستان اثر مثبت و تاثیر زیادی دارد. همچنان یافته‌های تحقیق حاکی اند که مهاجرت برای خانواده‌های مهاجر درآمدزا بوده است.

تحقیقی توسط صادقی و همکارانش (1398)، تحت عنوان (مسئله اجتماعی مهاجرت از افغانستان: تمایلات و عوامل پشتیبان) کار شده است. روش این تحقیق کمی و پیمایشی می‌باشد و داده‌ها از میان 850 نفر 18 ساله و بالاتر انتخاب شده اند. نتایج نشان داد که نگرش افراد به وضعیت اقتصادی، اجتماعی و سیاسی افغانستان در سطح کلان، و شبکه‌های فراملی مهاجرتی در سطح میانی، اثر معناداری بر تمایل به مهاجرت دارند. در سطح خرد و در میان ویژگی‌های جمعیتی، متغیرهای چون سن، تحصیلات و قومیت بیشترین اثر را بر تمایل مهاجرت دارند. نگرش منفی نسبت به آینده افغانستان، فرهنگ مهاجرتی و دیاسپورا و شبکه‌های مهاجرتی فراملی افغانستان در کشورهای همسایه از جمله ایران نقش زیادی در شکل‌گیری مهاجرت به خارج دارد.

مبانی نظری

نظریات گوناگونی پیرامون پدیده مهاجرت از سوی دانشمندان علوم اجتماعی ارائه شده است اما اکثر نظریات ارائه‌شده در پی تبیین علی و شکل‌گیری جریان مهاجرتی بین جامعه مبدأ و مقصد اند و کم‌تر به پیامدهای پدیده مهاجرت توجه و تمرکز شده است. از طرف دیگر تنها نظریه که بتواند مسئله این تحقیق را تبیین کند و به عنوان مبنا و زیربنای نظری در این تحقیق استفاده شود، وجود ندارد؛ به همین دلیل برای شناخت مسئله از ترکیبی نظریات ارائه شده مانند مدل آنتونی گیدنز و وابستگی استفاده شده است. **مدل مهاجرتی گیدنز:** این مدل به دلیل تبیین پیامدهای فرهنگی و اجتماعی مهاجرت مورد استفاده قرار گرفته است. این مدل چهار مولفه کلیدی دارد. همانند شدن: در این مدل، فرهنگ و رسوم اجتماعی مهاجرین با فرهنگ جامعه میزبان ادغام می‌شود و فرهنگ جدیدی با ریشه در فرهنگ هر دو گروه شکل می‌گیرد. کوره ذوب: در این مدل، جامعه میزبان قصد دارد تا فرهنگ گروه مهاجر را همانند و با فرهنگ خود تلفیق کند تا به شکل غیرمستقیم کنترل بر جامعه مهاجر داشته باشد. کثرت‌گرایی فرهنگی: در این مدل، مهاجرت پیامدهای فرهنگی و اجتماعی مثبتی برای گروه مهاجر و جامعه مقصد دارد چرا که سبب تنوعات فرهنگی، حفظ فرهنگ هر دو گروه و پیشرفت اجتماعی و اقتصادی می‌شود. مدل فرهنگ‌پذیری: در این مدل، مهاجرین فرهنگ جامعه مقصد را به دلیل طرد و از دست دادن حقوق اجتماعی و اقتصادی خود قبول می‌کنند و فرهنگ و رسوم اجتماعی خود را کنار می‌گذارند (گیدنز، 1387: 373). **مدل وابستگی و تضاد:** این مدل، برای تبیین پیامدهای تعلیمی و اقتصادی مهاجرت در جامعه مبدأ می‌تواند مهم و کمک‌کننده باشد. مفاهیم

استنباطی این نظریه مرتبط به پدیده مهاجرت عبارتند از: طرفداران این نظریه بر این باور اند که مهاجرت به تشدید نابرابری‌ها میان کشورهای فقیر و غنی دامن می‌زند، سبب فرار مغزها، از دست دادن نیروی کاری ماهر و فراهم شدن نیروی کاری ارزان برای جامعه مقصد، مختل شدن نظم جامعه و نظام‌ها، بهره‌کشی و عقب‌ماندگی می‌شود (زنجانی: 1391: 129).

فرضیه‌های تحقیق

- گمان می‌رود مهاجرت پیامدهای اجتماعی برای مردم افغانستان داشته‌است.
- به نظر می‌رسد مهاجرت سبب دگرگونی فرهنگی مردم افغانستان شده‌است.
- احتمالاً مهاجرت پیامدهای تعلیمی و آموزشی زیادی برای مردم افغانستان داشته‌است.

روش کار

این تحقیق نسبت به معیار نتیجه تحقیق، یک تحقیق ترکیبی (بنیادی و کاربردی)، نسبت به معیار هدف یک تحقیق (توصیفی) و نسبت به معیار ماهیت، یک تحقیق تلفیقی از نوع روش کیفی و کمی می‌باشد. نسبت به نفس مسئله تحقیق که متکی به شرایط و تجارب زیستی مهاجرین است و نیاز به کارشناسی توسط افراد خبره دارد، جامعه‌آماري آن شامل دو دسته از افراد است؛ دسته اول شامل مهاجرین افغان می‌شود که محقق با استفاده از پرسشنامه که روایی آن توسط متخصصین جامعه‌شناسی و پایایی آن مطابق به تحقیقات تجربی مربوطه تأیید شده به سراغ مهاجرین رفته و از میان شان طبق فرمول مورگان 193 نفر به روش نمونه‌گیری غیراحتمالی (در دسترس) انتخاب نموده است. دلیل انتخاب این تعداد از مهاجرین، نبود آمار دقیق و مشخص و نبود امکانات مادی بوده است و دلیل استفاده از روش نمونه‌گیری غیراحتمالی، سازگاری شرایط این تحقیق با پیشنهاد دواس است که بیان می‌کنند «وقتی چارچوب مشخصی از فهرست جامعه‌آماري وجود ندارد، پراکندگی جمعیت زیاد است، روش‌های دیگر نمونه‌گیری گران تمام می‌شود، نمونه‌گیری غیرتصادفی موثر است» (دوس، 1390: 84). دسته دومی شامل متخصصین و افراد چیز فهم می‌شود که محقق برای شناخت و تحلیل مسئله با در نظر داشت معیار اشباع نظری (تکرار پاسخ‌های مصاحبه شونده‌ها و عدم ارائه پاسخ جدید نسبت به سوالات تحقیق) به سراغ 23 متخصص رفته و معلومات را با استفاده از ابزاری چون مصاحبه نیمه‌استندرد از میدان جمع‌آوری نموده است. بنا بر وضعیت نمونه‌ها و پیشنهاد اووه فلیک، در این تحقیق از منطق نمونه‌گیری مرحله‌ای برای انتخاب متخصصین جهت مصاحبه و تحلیل داده‌های کیفی استفاده شده‌است. به این معنی که قبل از مصاحبه تصمیم گرفته‌شده که با کی مصاحبه شود، این شخص متعلق به کدام گروه باشد، کدام یک از مصاحبه‌ها را باید دنبال کرد، از درون متن‌های پیاده شده، کدام قسمت‌ها را باید تفسیر کرد و در نهایت کدام قسمت متن را بیش از همه برجسته‌تر کرد (فلیک، 1391: 135). و برای توصیف داده‌های کمی بنابر پیشنهاد حیدری چروده و فروغ زاده (1389)، با استفاده از نرم افزار SPSS ابتدا جداول فراوانی، شاخص‌های پراکندگی و مرکزی ترسیم و سپس توصیف شده‌است. همان طور که در مقدمه با دلایل ذکر شد از بررسی پیامدهای مثبت مهاجرت مردم افغانستان در این تحقیق خودداری شده و سوالات تحقیق فقط حول و حوش پیامدهای منفی مهاجرت افغان‌ها در جامعه مبدأ و مقصد طرح و بررسی و تحلیل شده است.

توصیف یافته‌های تحقیق

در این بخش به توصیف ویژگی‌های مصاحبه‌شونده‌های تحقیق فوق و مهاجرین افغان با در نظر داشت صفات بیولوژیکی و اجتماعی شان می‌پردازیم.

جدول (1) ویژگی‌های جمعیت شناختی مصاحبه‌شونده‌ها

متغیر	گزینه‌ها	تعداد	درصدی
جنس	جنس مؤنث	3	13.04
	جنس مذکر	20	86.95
	مجموعه	23	100
محل زندگی فعلی	خارج از افغانستان	5	21.73
	افغانستان	18	78.26
	مجموعه	23	100
سطح تحصیلات	لیسانس	4	17.39
	ماستر	11	47.82
	دکتر	8	34.78
	مجموعه	23	100
	جامعه‌شناسی	8	34.78
رشته تحصیلی	تعلیم و تربیه	5	21.73
	مردم شناسی	2	8.69
	علوم سیاسی	5	21.73
	اقتصاد	3	13.04
	مجموعه	23	100

جدول شماره (1) به توصیف ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مصاحبه‌شوندگان در بین جمعیت نمونه پرداخته‌است. قسمی که مشاهده می‌شود بر حسب متغیر جنس از مجموع 100 درصد پاسخ‌گویان بیشترین شان (86.95 درصد) شامل جنس مذکر و کمترین (13.04 درصد) شامل جنس مؤنث می‌شود. بر اساس متغیر محل سکونت فعلی، بیشترین مصاحبه‌شوندگان (78.26 درصد) در افغانستان زندگی می‌کنند و کمترین آن (21.73 درصد) فعلاً به عنوان مهاجر در خارج زندگی می‌کنند. بر اساس متغیر سطح تحصیلات، بیشترین مصاحبه‌شونده‌ها (47.82 درصد) دارای سطح تحصیلات ماستر و کمترین شان (17.39 درصد) دارای سطح تحصیلی لیسانس اند. بر اساس معیار رشته تحصیلی، بیشترین مصاحبه‌شونده‌ها (34.78 درصد) رشته تحصیلی‌شان جامعه‌شناسی و کمترین شان (8.69 درصد) رشته تحصیلی‌شان مردم‌شناسی و مطالعات

فرهنگی است. دلیل انتخاب بیشترین مصاحبه شونده‌ها از رشته جامعه‌شناسی، نفس مسئله تحقیق و ارتباط زیاد آن با این رشته تحصیلی است.

جدول (2) ویژگی‌های جمعیت شناختی مهاجرین

متغیر	گزینه‌ها	تعداد	درصدی
جنس	جنس مؤنث	56	29.01
	جنس مذکر	137	70.98
	مجموعه	193	100
سن	نوجوانان	23	11.91
	جوانان	88	45.59
	میان سالان	71	36.78
	کهن سالان	11	5.6
	مجموعه	193	100
وضعیت تاهل	مجرد	87	45.07
	متاهل	106	54.92
	مجموعه	193	100
محل تولد	افغانستان	137	70.98
	خارج از افغانستان	56	29.01
	مجموعه	193	100
مدت زمان مهاجرت	1-2 سال	66	34.19
	3-5 سال	81	41.96
	6-8 سال	34	17.61
	بالای 8 سال	12	6.21
	مجموعه	193	100
درآمد روزانه به افغانی	200-250 افغانی	6	3.10
	250-350 افغانی	7	3.62
	350-450 افغانی	36	18.65
	450-550 افغانی	61	31.60
	بیشتر از 550 افغانی	83	43.0
	مجموعه	193	100

22.79	44	5-3 نفر	تعداد اعضای خانواده
39.37	76	7-5 نفر	
17.61	34	9-7 نفر	
11.91	23	11-9 نفر	
8.2	16	بالای 11 نفر	
100	193	مجموعه	

جدول شماره (2) به توصیف ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مهاجرین افغان در بین جمعیت نمونه پرداخته‌است. قسمی که مشاهده می‌شود بر حسب متغیر جنس از مجموع 100 درصد پاسخ‌گویان بیشترین شان (70.98 درصد) شامل جنس مذکر و کمترین (29.01 درصد) شامل جنس مونث می‌شود. بر اساس متغیر سن، 11 درصد مهاجرین شامل گروه نوجوانان، 45 درصد جوانان، 36 درصد میان سالان و 5 درصد کهن سالان شده‌اند. بر حسب متغیر وضعیت تاهل، بیشترین مهاجرین (54.92 درصد) متأهل و کمترین آن (45.07 درصد) مجرد‌اند. بر اساس متغیر محل تولد، بیشترین مهاجرین (70.98 درصد) محل تولد شان افغانستان و کمترین شان (29.01 درصد) محل تولد شان خارج از افغانستان است. بر حسب مدت زمان مهاجرت به خارج کشور، از صد درصد پاسخ‌گویان، 34 درصد بین یک تا دو سال، 41 درصد بین سه تا پنج سال، 17 درصد بین شش تا هشت سال و 6 درصد بالای هشت سال به عنوان مهاجر در خارج زندگی کرده‌اند. بر اساس درآمد روزانه معادل به پول افغانی، از مجموع پاسخ‌گویان، 3 درصد مهاجرین بین دو صد تا صد پنجاه افغانی، تقریباً 3 درصد بین دو صد پنجاه تا سه صد و پنجاه افغانی، 18 درصد بین سه صد و پنجاه تا چهار صد و پنجاه افغانی، 31 درصد بین چهار صد و پنجاه تا پنج صد و پنجاه افغانی و 43 درصد بالای پنج صد و پنجاه افغانی درآمد روزانه داشته‌اند. در جدول فوق مشاهده می‌شود که بیشترین مهاجرین درآمد بالای و کمترین شان درآمد کمی در روز داشته‌اند. بر اساس متغیر جمعیت خانواده، 22 درصد مهاجرین جمعیت خانواده شان بین 3 تا 5 نفر است، 39 درصد بین 5 تا 7 نفر، 17 درصد بین 7 تا 9 نفر، 11 درصد بین 9 تا 11 نفر و 8 درصد بالای 11 نفر جمعیت خانواده شان است. در جدول فوق مشاهده می‌شود که بیشترین جمعیت مربوط به خانواده‌های پنج تا هفت نفری و کمترین جمعیت مربوط به خانواده‌های بالای یازده نفری‌اند. در نهایت بر حسب آمار فوق نسبت به تعداد جمعیت خانواده مهاجرین می‌توان استنباط کرد که یکی از عامل مهاجرت‌ها این پدیده است.

تحلیل یافته‌های میدانی تحقیق

الف: تحلیل یافته‌های پرسش‌نامه‌ای: در این بخش به تحلیل داده‌های می‌پردازیم که از طریق پرسش‌نامه از نزد مهاجرین افغان جمع‌آوری شده است. این داده‌ها متمرکز بر پیامدهای اجتماعی، فرهنگی و تعلیمی مهاجرت است که بر حسب تجارب زیستی، مهاجرین افغان در خارج از کشور این پیامدها را تجربه و یا مشاهده کرده‌اند.

1) مهاجرت چه پیامدهای اجتماعی برای مردم افغانستان دارد؟

شاخص پیامد اجتماعی مهاجرت متشکل از معرف‌های چون: «سرزنش مهاجرین در جامعه مقصد»، «تحقیر مهاجرین»، «مشاهده نژاد پرستی»، «پایمال شدن حقوق اجتماعی»، «برچسپ‌های نامناسب»، «مجبور به انجام کارهای شاقه»، «

دریافت هشدار و اخطاریه»، «باج دهی»، «تجربه خشونت»، «وابستگی به مواد مخدر»، «عدم دسترسی به خدمات» «سوی استفاده از مهاجرین» و غیره است که از پاسخ‌گویان پرسیده شده و نتایج آن به شرح ذیل است.

جدول (3) شاخص کمی پیامدهای اجتماعی مهاجرت

4.21	میانگین
5	مد
1.17	انحراف معیار
-1.67	خمیدگی
.125	خطای خمیدگی
-1.05	کشیدگی
.250	خطای کشیدگی

جدول شماره (3) مشخص کننده شاخص کمی پیامد اجتماعی مهاجرت است. نتایج به دست آمده در آن نشان می‌دهد که میانگین اطلاعات به دست آمده از نزد پاسخگویان در حد 4.21 است که با توجه به طیف پنج مرحله‌ای لکرت، داده‌ها از منفی ترین گزینه به سمت گزینه مثبت، بین گزینه «زیاد» و «خیلی زیاد» قرار می‌گیرد. مد و یا نما در این شاخص مساوی با 5 می‌باشد و نشان می‌دهد که بیشتر پاسخ‌های افراد بر روی گزینه «خیلی زیاد» است. انحراف معیار در این شاخص مساوی به 1.17 است یعنی متوسط پراکندگی نمرات از میانگین در دو سمت در حد کم است. کجی در این شاخص مساوی به 0.1- است از آنجا که منفی است نشان می‌دهد که بیشتر داده‌ها بیشتر از حد میانگین بدست آمده است. میزان کشیدگی در این شاخص مساوی به 1.05- است از آنجا که منفی است نشان می‌دهد شباهت در بین پاسخگویان کمتر از حد نرمال است. از آنجا که خطای چولگی و کشیدگی برابر شده است با 0.1 و 0.2 و از 2+ و 2- کوچک‌تر و بزرگ‌تر نیست، می‌توان گفت شاخص شکل نرمال دارد اما نسبت به آمار کجی و کشیدگی و ضرایب خطای آن، شباهت و توافق کاملی بین پاسخ‌های پاسخگویان نسبت به مولفه‌های این شاخص وجود ندارد و تاثیرگذاری معرف‌های این شاخص به یک سطح و میزان نیست. در نتیجه با توجه به انحراف معیار و میانگین داده‌ها و شکل کلی شاخص، مشاهده می‌شود که مهاجرین افغان در خارج شرایط نامناسب را تجربه کرده و مهاجرت شان پیامدهای اجتماعی بدی در پی داشته است.

2) مهاجرت چه پیامدهای فرهنگی برای مردم افغانستان دارد؟

مولفه‌های این شاخص عبارت از «دگرگونی فرهنگی»، «شوک فرهنگی»، «از دست رفتن زبان»، «تحقیر لهجه»، «صحبت با زبان و لهجه فرهنگ میزبان»، «اشاعه فرهنگی»، «ترجیح سبک زندگی جامعه میزبان» و غیره است که از نزد مهاجرین افغان پرسیده شده و نتایج به دست آمده آن به قرار ذیل است.

جدول (4) شاخص کمی پیامد فرهنگی مهاجرت

3.37	میانگین
5	مد
1.157	انحراف معیار
-439	کجی
.125	خطای کجی
-826	کشیدگی
.250	خطای کشیدگی

جدول شماره (4) مشخص کننده شاخص کمی پیامدهای فرهنگی مهاجرت مردم افغانستان است. نتایج به دست آمده نشان می دهد که میانگین اطلاعات در حد 3.37 است که با توجه به طیف پنج مرحله ای لکرت، داده ها از پایین ترین گزینه به سمت گزینه بالا، بین گزینه «در حد متوسط» و «زیاد» قرار می گیرد. مد و یا نما در این شاخص مساوی با 5 می باشد و نشان می دهد که بیشتر پاسخ های افراد بر روی گزینه «خیلی زیاد» است. انحراف معیار در این شاخص مساوی به 1.15 است یعنی متوسط پراکندگی نمرات از میانگین در دو سمت در حد کم است. خمیدگی در این شاخص مساوی به 0.4- است از آنجا که منفی است نشان می دهد که بیشتر داده ها بیشتر از حد میانگین بدست آمده است. همین گونه میزان کشیدگی در این شاخص مساوی به 0.8- است از آنجا که منفی است نشان می دهد شباهت در بین پاسخگویان کمتر از حد نرمال است. از آنجا که خطای چولگی و کشیدگی برابر شده است با 0.1 و 0.2 و از 2+ و 2- کوچک تر و بزرگ تر نیست، می توان گفت این شاخص شکل نرمال دارد اما نسبت به آمار کجی و کشیدگی و ضرایب خطای آن، شباهت و توافق کاملی بین پاسخ های پاسخگویان نسبت به مولفه های این شاخص وجود ندارد در نتیجه با توجه به انحراف معیار و میانگین و شکل کلی شاخص این گونه می توان استنتاج کرد که مهاجرت مردم افغانستان پیامد فرهنگی برای شان داشته و تا حدی هویت فرهنگی شان دگرگون شده و عناصری از فرهنگ جامعه میزبان بر فرهنگ و رسوم بومی مهاجرین غلبه کرده است.

3) مهاجرت چه پیامدهای تعلیمی برای مردم افغانستان دارد؟

معرف های این شاخص عبارتند از «عدم دسترسی مهاجرین به خدمت آموزشی»، «نگرش منفی به درس»، «بی سوادی مهاجرین»، «عدم توانایی در فراهم سازی زمینه های آموزشی»، «تحصیلات ناقص» و غیره اند. نتایج این پرسش ها به شرح ذیل اند.

جدول (5) شاخص کمی پیامدهای تعلیمی مهاجرت

4.24	میانگین
5	مد
0.42	انحراف معیار

-0.63	خمیدگی
.125	خطای خمیدگی
0.145	کشیدگی
.250	خطای کشیدگی

جدول شماره (5) مشخص‌کننده شاخص کمی پیامدهای تعلیمی مهاجرت در بین جمعیت نمونه است. نتایج به دست آمده در این جدول نشان می‌دهد که میانگین اطلاعات به دست آمده از نزد پاسخگویان در حد 4.2 است که با توجه به طیف پنج مرحله‌ای لکرت، داده‌ها از پایین‌ترین گزینه به سمت بلندترین گزینه، بین گزینه «زیاد و خیلی زیاد» قرار می‌گیرد. مد و یا نما در این شاخص مساوی با 5 می‌باشد و نشان می‌دهد که بیشتر پاسخ‌های افراد بر روی گزینه «خیلی زیاد» است. انحراف معیار در این شاخص مساوی به 0.42 است که بیانگر متوسط پراکندگی کمی داده‌ها در اطراف میانگین است. خمیدگی در این شاخص مساوی به -0.63 است از آنجا که منفی است نشان می‌دهد که بیشتر داده‌ها بیشتر از حد میانگین بدست آمده است. میزان کشیدگی در این شاخص مساوی به 0.145 است از آنجا که مثبت است، داده‌ها در اطراف میانگین تراکم دارند. از آنجا که خطای خمیدگی و کشیدگی برابر شده است با 0.1 و 0.2 و از +2 و -2- کوچک‌تر و بزرگ‌تر نیست می‌توان گفت شاخص شکل نرمال دارد اما نسبت به آمار کجی و کشیدگی و ضرایب خطای آن، شباهت و توافق کاملی بین پاسخ‌های پاسخگویان نسبت به مولفه‌های این شاخص وجود ندارد. اما نسبت به آمار کجی و کشیدگی و ضریب خطای آن، شباهت و توافق کاملی بین پاسخ‌های پاسخگویان نسبت به مولفه‌های این شاخص وجود ندارد در نتیجه با توجه به انحراف معیار و میانگین داده‌ها و شکل کلی شاخص می‌توان استنباط کرد که مهاجرت برای مردم مهاجر افغانستان دارای پیامدهای تعلیمی بوده است.

ب: تحلیل یافته‌های مصاحبه‌ای: در این بخش به تحلیل داده‌های میدانی که از نزد افراد متخصص از طریق مصاحبه‌ها پیرامون پیامدهای منفی مهاجرت مردم افغانستان به دست آمده می‌پردازیم. داده‌های میدانی به دست آمده با استفاده از روش‌های کیفی تجزیه و تحلیل شده است؛ ابتدا متن مصاحبه‌ها پیاده شده و سپس در مرحله بعدی مقوله‌بندی و دسته‌بندی شده‌اند. در اینجا به دلیل محدودیت‌های نوشتاری مقولات مهم و هسته‌ای که جز پیامدهای اجتماعی، فرهنگی و تعلیمی مهاجرت اند ذکر شده و از پیاده کردن متن‌های طولانی مصاحبه‌ها خودداری شده است.

1) تغییر ساختار جمعیتی کشور

بنا بر یافته‌های میدانی یکی از پیامدهای منفی مهاجرت برای افغانستان تغییر در ساختار سنی و جنسی جمعیتی آن است. نسبت به متغیر سن، تعداد زیادی از کسانی که مهاجرت می‌کنند، جوانان اند. این فرایند باعث می‌شود تا نیروی جوان و کاری از کشور خارج شده و افرادی در گروه‌های سنی غیرجوان که توانایی کار کم‌تری دارند در کشور باقی بمانند و ساختار سنی جمعیت نامتعادل شود. نسبت به متغیر جنس، تعداد زیادی از کسانی که مهاجرت می‌کنند، مردان اند. این جریان باعث شده تا تعداد خانم‌ها و جنس مونث در کشور بیش‌تر شود و ساختار جنسی جمعیت نامتعادل شود. به قول متخصصین این برهم خوردگی ترکیب سنی و جنسی جمعیت می‌تواند

تأثیرات و پیامدهای منفی مستقیم و غیرمستقیمی برای کشور داشته‌باشد. چنانچه که مرتبط به تغییر ساختار جنسی جمعیت یک مصاحبه‌شونده جالب روایت کرده است « وقتی تعداد زیادی از مردان و خاصاً جوانان به شکل دائمی مهاجرت می‌کنند، باعث می‌شود تا میزان ازدواج در جامعه کم و آمار مجردی در بین خانم‌ها زیاد شود و این مجردی به مرور زمان اثرات بدی بر جامعه خواهد داشت».

2) کاهش جمعیت کشور

بنا بر یافته‌های این تحقیق، مهاجرت افغان‌ها به خارج می‌تواند سبب کاهش جمعیت کشور شود. وقتی به شکل کتله‌ای تعداد زیادی در طول هر سال مهاجرت می‌کنند، این پدیده به شکل مستقیم مسبب کاهش جمعیت فعال و در سن کار شده و در قدم بعدی باعث عقب ماندگی اقتصادی و اجتماعی کشور می‌شود.

3) از بین رفتن پرستیژ اجتماعی

بر حسب یافته‌های این تحقیق، تعدادی از متخصصین بر این باورند که مهاجرت کتله‌ای افغان‌ها به خارج از کشور باعث شده تا افغان‌ها جایگاه و منزلتی اجتماعی خود را در کشورهای مقصد و خاصاً کشورهای همسایه از دست بدهند، همراهی‌شان به شکل نادرست، تبعیض‌آمیز، نامحترمانه، و افراد درجه دوم رفتار شود و حتی گاهی اوقات به اثر رفتارهای خشن جامعه میزبان و یا عامل دیگری باعث از بین رفتن جان و مال شان شود.

4) اعتیاد به مواد مخدر

بنا بر یافته‌های تحقیق، یکی از بدترین پیامدهای مهاجرت افغان‌ها اعتیاد به مواد مخدر است. تعدادی از متخصصین بر این باور اند که جمعیت میلیونی معتاد به مواد در افغانستان پیامد مهاجرت به کشور ایران است. «چرا که اگر از معتادین پرسیده شود اکثر مطلق بیان می‌کنند که در ایران معتاد شده‌اند» بنا بر شرایط مهاجرین، تعامل با دوستان معتاد در کشورهای خارج، استفاده باندهای قاچاقچی و مواد فروش و افراد سوی استفاده‌گر دیگر چون صاحبان کار باعث شده که میلیون‌ها مهاجر معتاد و یا در آینده به دام اعتیاد گرفتار شوند و در نهایت سرمایه معنوی و غیرمعنوی کشور نابود و باعث عقب‌ماندگی فردی و جمعی شود.

5) افزایش بی‌کاری

بنا بر نظر مصاحبه‌شونده‌های تحقیق، یکی از مسائل اجتماعی حاد که برآیند مهاجرت افغان‌ها به خارج از کشور است، بی‌کاری است. چون مهاجرت‌های سال‌های اخیر تنها شامل افراد فقیر نسیت، بلکه افراد ماهر، کارآفرین و پول‌دار را هم دربر می‌گیرد. با مهاجرت این گروه‌ها باعث می‌شود که سرمایه مالی از کشور خارج شود، زمینه‌های کاری از بین برود و پدیده بی‌کاری گسترده‌تر شود. به مرور زمان این پدیده نیز منجر به مشکلات دیگری چون فقر اقتصادی و فرهنگی، سرقت، اعتیاد، خشونت و غیره می‌شود.

6) ایجاد ناامیدی در جامعه

بنا بر یافته‌های این تحقیق وقتی تعداد زیادی از مردم افغانستان مهاجرت می‌کنند، ناامیدی و دل‌سردی در بین مردمی که در کشور باقی می‌مانند نسبت به آینده به وجود می‌آید. این ناامیدی باعث عدم برنامه‌ریزی اجتماعی و اقتصادی شهروندان نسبت به آینده شان شده و در نهایت عقب‌ماندگی فردی و جمعی و سردرگمی را در پی دارد.

7 بهره‌کشی از افغان‌ها

تعداد از متخصصین بر این باورند که مهاجرت کتله‌ای افغان‌ها سبب بهره‌کشی شده است. وقتی تعداد زیادی به خارج از کشور و مخصوصاً کشورهای همسایه مهاجرت می‌کنند، نسبت به شرایط حاکم در آن کشورها و مجبوریت مهاجرین افغان، باعث می‌شود تا صاحبان کار و کارفرمایان از فرصت استفاده کرده؛ کارهای سخت با ساعت کاری بیش‌تر، بدون کدام بیمه و مزایایی دیگر و با دست‌مزد کم‌تر نسبت به مردمان بومی آن جوامع، توسط مهاجرین افغان انجام بدهند.

8 اشاعه فرهنگ بیگانه در جامعه

بر حسب داده‌های مصاحبه‌ای با برگشت مهاجرین از کشورهای دیگر، از یک طرف شکاف نسلی بین اعضای خانواده‌ها به وجود آمده که این خود منجر بر رد نظریات و پذیرش یکدیگر شده و پیامدهای منفی را در پی دارد و از طرف دیگر رسوم و نمادهای فرهنگی بیگانگان در جامعه پخش شده و باعث از بین رفتن رسوم و فرهنگ بومی مردم افغانستان می‌شود.

9 ضربه و دگرگونی فرهنگی

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که یکی از پیامدهای حاد فرهنگی مهاجرت از بین رفتن هویت فرهنگی و رسوم بومی مردم افغانستان است. وقتی افغان‌ها به خارج از کشور مانند کشورهای اروپایی و آمریکایی که اشتراکات فرهنگی کم‌تری با آن کشورها داریم مهاجرت می‌کنند، تعدادی بنا بر مجبوریت و یا ناآگاهی باعث می‌شود تا فرهنگ و رسوم فرهنگی خود را کنار بگذارند و با فرهنگ دیگران خود را سازگار بسازند و در نهایت شوک فرهنگی ایجاد شود. همین‌گونه مهاجرت افغان‌ها در کشورهای همسایه باعث دگرگونی و تغییر بخش‌های زیادی از رسوم فرهنگ افغانی شده است. چنانچه به قول مصاحبه‌شونده‌ها وقتی فرهنگ امروزی ما را نسبت به گذشته مقایسه می‌کنیم، تفاوت زیادی در رفتارها، عقاید و سبک زندگی اجتماعی مردم ما ایجاد شده است که یکی از دلایل آن مهاجرت‌ها است.

10 از بین رفتن زبان مادری

بنا بر قول متخصصین شرکت کننده در این تحقیق، یکی از بدترین پیامدهای مهاجرت از بین رفتن زبان مادری مردم افغانستان است. تعداد زیادی از افغان‌ها که در گذشته به کشورهای اروپایی و آمریکایی مهاجرت کرده‌اند، خودشان و یا اولادشان زبان مادری خود را به مرور زمان از دست داده و یا کم‌تر بر آن ارزش قایل می‌شوند.

11 فرار مغزها و نیروی کار

بنا بر یافته‌های این تحقیق یکی از پیامدهای کلیدی که مهاجرت برای افغانستان داشته است، از دست رفتن متخصصین، داکتران، انجینران، معلمان و افراد کارفهم و ماهر دیگر است. مهاجرت این افراد ماهر و تحصیل کرده باعث شده تا سرمایه‌گذاری‌های مادی و غیرمادی که توسط دولت شده به هدر برود و کمبود نیروی متخصص و خالی‌گاه‌های در نظام آموزشی، اقتصادی و اجتماعی افغانستان به وجود آید و در نهایت عقب‌ماندگی اقتصادی و اجتماعی و پایین بودن کیفیت آموزشی را در پی داشته‌باشد.

12) بی‌سوادی مهاجرین

بر حسب نظر مصاحبه‌شونده‌ها یکی دیگر از پیامد مهاجرت‌ها بی‌سوادی برخی مهاجرین و یا اولاد شان در کشورهای ایران و پاکستان است. متخصصین بر این باور اند که تعدادی از مهاجرین افغانستان در کشورهای ذکر شده توانایی کسب تحصیل را ندارند و یا از سوی کشورهای فوق اجازه تحصیل برای‌شان داده نمی‌شود. در نهایت این امر منجر به شکل‌گیری کتله‌ای از مهاجرین بی‌سواد به شکل مستقیم شده و به شکل غیرمستقیم این بی‌سوادی احتمال دارد منجر به بروز عمل‌های انحرافی در آینده شود.

جدول شماره (6) مقولات هسته‌ای پیامدهای مهاجرت از دید متخصصین

پیامدهای مهاجرت		
اجتماعی	فرهنگی	تعلیمی
تغییر ساختار جمعیت	اشاعه فرهنگی	فرار مغرها
کاهش جمعیت	دگرگونی فرهنگی	از دست دادن متخصصین
تزلزل مقام اجتماعی	شوک فرهنگی	پایین آمدن کیفیت آموزشی
اعتیاد به مواد مخدر	از بین رفتن زبان	بی‌سوادی
افزایش بی‌کاری	شکاف نسلی	تحصیلات ناقص
یاس اجتماعی		
سوی استفاده		

قسمی که در جدول فوق مشاهده می‌شود، از میان متغیرهای شاخص پیامد اجتماعی، بیش‌ترین تاثیرگذاری مهاجرت بر تنزیل مقام و منزلت اجتماعی افغان‌ها (چنانچه که نتایج یافته‌های پرسش‌نامه‌ای نیز حکایت از این قضیه دارند) و اعتیاد به مواد مخدر و کم‌ترین آن بر کاهش جمعیت افغانستان است و باقی متغیرها در بین این دو دسته قرار می‌گیرند. از میان متغیرهای شاخص فرهنگی، مهاجرت بر دگرگونی و اشاعه فرهنگی بیش‌ترین تاثیرگذاری و بر شوک فرهنگی کم‌ترین تاثیرگذاری را داشته و باقی مولفه‌های این شاخص در میان این دو دسته قرار می‌گیرند. همین‌قسم از میان متغیرهای شاخص تعلیمی، بر از دست دادن نیروی متخصص و کادر تحصیلکرده بیش‌ترین اثر و بر تحصیلات ناقص مهاجرین کم‌ترین اثر را داشته است. در مقایسه شاخص‌وار، از دید متخصصین و مصاحبه‌شونده‌ها، میزان تاثیرگذاری پیامدهای اجتماعی مهاجرت نسبت به دو شاخص دیگر به لحاظ کمی و کیفی بیش‌تر از پیامدهای فرهنگی و تعلیمی است و دو شاخص دیگر در حالت مقایسه‌ای در یک رده از نگاه کمی و کیفی قرار می‌گیرند.

نتیجه‌گیری کلی

در کنار پدیده‌های اجتماعی و طبیعی، جامعه صنعتی، رشد شهرنشینی و افزایش کمی و کیفی ارتباطات رسانه‌ای پدیدآورنده پدیده‌های زیادی از جمله مهاجرت‌ها هستند. اگر چه تولد پدیده مهاجرت با شکل‌گیری جوامع ابتدایی و غیرشهری همخوانی دارد اما زمانی که جامعه صنعتی می‌شود، شهرنشینی رشد می‌کند و رسانه‌ها در درون خانه‌ها رخنه می‌کنند؛ از یک طرف نیازهای جدید و گسترده‌ای برای انسان‌ها خلق می‌شود، نقش تولیدی انسان، به مصرفی تبدیل

می‌شود و از طرف دیگر نسبت به افزایش جمعیت شهری و محدودیت‌های شغلی، موانعی در سر راه انسان‌ها به خاطر تأمین نیازهای اقتصادی شان قرار می‌گیرد. از این‌رو این انسان که از یک جهت دارای نیازها و خواسته‌های فراوان است و از جهت دیگر با محدودیت‌های زیادی چون نداشتن سرمایه مالی و نبود زمینه‌های کاری مناسب روبه‌رو است، یکی از راه‌های که برای تأمین نیازهای مادی خود می‌تواند انتخاب کند، مهاجرت است. این جریان مهاجرتی که شکل می‌گیرد، می‌تواند تأثیرات و پیامدهای برای جامعه مبدأ و مقصد داشته باشد. این که مهاجرت چه پیامدهای دارد؟ پاسخ‌دهی به همچون سوالی بدون دسترسی به اطلاعات میدانی دقیق امری است دشوار. به همین دلیل تحقیق فوق را آغاز کردم تا به این سوال که پیامدهای اجتماعی، فرهنگی و تعلیمی مهاجرت برای مردم افغانستان چیست؟ با نگاه جامعه‌شناسانه پاسخ دقیقی فراهم بسازم. یافته‌های که نسبت به تجارب زیستی از نزد مهاجرین افغان به دست آمده نشان می‌دهد که مهاجرت در بُعد اجتماعی؛ سبب پایمال شدن حقوق اجتماعی، سرزنش مهاجرین در جامعه مقصد، تحقیر مهاجرین، انجام کارهای شاقه توسط مهاجرین، باج‌گیری از مهاجرین، اعتیاد به مواد مخدر و سوی استفاده از مهاجرین شده است. در بُعد فرهنگی؛ سبب دگرگونی فرهنگی مهاجرین، از دست رفتن و تحقیر زبان گفتاری مهاجرین و اشاعه فرهنگ بیگانه در جامعه افغانستان شده است. و در بُعد تعلیمی؛ منجر به عدم دسترسی مهاجرین به خدمت آموزشی، ایجاد نگرش منفی به درس، بی‌سوادی مهاجرین و تحصیلات ناقص شده است. یافته‌های تحقیق بر اساس اطلاعاتی که از نزد متخصصین جمع‌آوری شده نشان می‌دهد که مهاجرت در بُعد اجتماعی؛ منجر به تغییر در ترکیب جمعیت کشور، کاهش جمعیت، بی‌کاری و فقر، از بین رفتن پرستیژ اجتماعی، تبعیض اجتماعی، بهره‌کشی، ناامیدی اجتماعی، خشونت و قاچاق شده است. در بُعد فرهنگی، منجر به از بین رفتن زبان مادری، رسوم فرهنگی، هویت فرهنگی، ایجاد شوک فرهنگی و اشاعه فرهنگ بیگانه در افغانستان شده است و در بُعد تعلیمی؛ منجر به فرار مغزها، بی‌سوادی مهاجرین، از دست دادن نیروی انسانی تحصیل کرده، کار فهم و ماهر شده است. در نتیجه بر حسب داده‌های تجارب زیستی مهاجرین افغان و تحلیل متخصصین در این تحقیق، می‌توان چنین استنباط کرد که مهاجرت افغان‌ها در این سال‌های اخیر به خارج از کشور و خاصاً کشورهای ایران و پاکستان پیامدهای اجتماعی بدی برای مردم افغانستان در پی داشته و باعث از دست رفتن جان، مال، ثروت و عزت اجتماعی مهاجرین افغان شده و در نهایت هزینه آن نسبت به سود اجتماعی و اقتصادی آن بیش‌تر است.

پیشنهادهای کاربردی

برای از بین بردن و کاهش پیامدهای منفی مهاجرت، قبل از هر چیزی نیاز به شناخت علت و شرایطی داریم که سبب شکل‌گیری مهاجرت مردم افغانستان به خارج از کشور شده است. این علت‌ها شامل نبود و کمبود زمینه‌های کاری، افزایش جمعیت خانواده‌ها (چنانچه که در بخش توصیفی مشخص شد)، فقر، بی‌سوادی، مریضی، قصد ادامه تحصیل در کشورهای خارج، پدیده‌های طبیعی چون خشک‌سالی‌ها و غیره می‌شود. بنابراین، با ایجاد فرصت‌های شغلی پایدار از طریق سرمایه‌گذاری و کارآفرینی در بخش‌های صنعتی و زراعتی از آدرس نهادهای اقتصادی، راه‌اندازی کارگاه‌های آموزشی جهت یاددهی مهارت‌ها و فنون مورد نیاز از آدرس نهادهای مرتبط چون وزارت کار و امور اجتماعی، ایجاد پالیسی و یا تشکیل نهادهای به هدف تنظیم جمعیت خانواده‌ها، توجه به کمیت و کیفیت خدمات طبی ارائه شده از آدرس وزارت صحت عامه،

ارتقای ظرفیت‌های کمی و کیفی خدمات آموزشی توسط وزارت معارف و تحصیلات عالی، ایجاد بندهای کوچک و بزرگ آب برای آبرسانی به قریجات افغانستان و یاددهی روش‌های جدید کشت و مکانیزه ساختن زراعت، می‌تواند تا حد زیادی بر کندی آهنگ موثر واقع شود.

منابع

1. اخلاقی، آمنه؛ یوسفی، علی؛ صدیق اورعی، غلامرضا. (1395). سردی عاطفی؛ احساسات، مهاجرت درباره جامعه میزبان با تکیه بر روایت‌های مهاجران افغان ساکن مشهد. فصلنامه مسائل اجتماعی ایران، 17(1)، 5-29.
2. امانی، مهدی. (1393). جمعیت‌شناسی جهان. (ویرایش پنجم). تهران: نشر سمت.
3. توسلی، غلامعباس؛ ثقفی، سید محمد؛ ساعی ارسبی، ایرج؛ شکریگی، عالییه؛ معدنی، سعید. (1389). جامعه‌شناسی کشورهای اسلامی. تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
4. جلال، ستاره. (1397). علل و پیامدهای مهاجرت افغان‌ها به ایران با مطالعه موردی شهر مرزی زابل. پژوهش نامه مطالعات مرزی، 6(3)، 79-107.
5. حیدری چروده، مجید؛ فروغ زاده، سیمین. (1389). راهنمای کاربردی نرم‌افزار SPSS با تأکید بر روش تحقیق و آمار. تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
6. دواس، دی‌ای. (1390). پیمایش در تحقیقات اجتماعی. ترجمه‌ی هوشنگ ناییبی، تهران: نشر نی. چاپ سیزدهم.
7. زنجانی، حبیب‌الله. (1391). مهاجرت. (ویرایش دوم). تهران: نشر سمت.
8. شاطریان، محسن؛ گنجی‌پور محمود. (1389). تاثیر مهاجرت افغان‌ها بر شرایط اقتصادی و اجتماعی شهر کاشان. مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، 1(3)، 83-102.
9. صادقی، رسول؛ محمدی، عبدالله؛ عباسی شوازی، محمد جلال. (1398). مسئله اجتماعی مهاجرت از افغانستان: تمایلات و عوامل پشتیبان. بررسی مسائل اجتماعی ایران، 10(1)، 97-118.
10. عرفانی، محمد (1397). مهاجرت افغان‌ها؛ عوامل، فرصت‌ها و آسیب‌ها. <http://dailyafghanistan.com>.
11. عیسی‌زاده، سعید؛ عباسیان، عزت‌الله؛ نوری، احمد ضیا. (1399). تاثیر مهاجرت بر آموزش و مهارت‌های نیروی کار افغانستان با مطالعه موردی: مهاجران بازگشته از ایران. فصلنامه علمی پژوهش‌های اقتصادی ایران، 25(85)، 65-90.
12. فلیک، اووه. (1392). درآمدی بر تحقیق کیفی. ترجمه‌ی هادی جلیلی، (ویرایش یازدهم). تهران: نشر نی.
13. کریمی، زهرا. (1383). تاثیر مهاجرین افغان بر سطح دستمزد و اشتغال در ایران. فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران، شماره 18، 57-88.
14. کوئن، بروس. (1391). مبانی جامعه‌شناسی. ترجمه‌ی غلامعباس توسلی، (ویرایش بیست و چهارم). تهران: نشر سمت.

15. گیدنز، آنتونی. (1387). جامعه‌شناسی. ترجمه‌ی حسن چاوشیان، تهران: نشر نی، چاپ دوم.
16. نادر پور، بابک؛ کشاورز قاسمی، حسین. (1397). تبیین پیامدهای مهاجرت اتباع کشور افغانستان بر جامعه ایران (مطالعه موردی: شهر قزوین). فصل نامه علمی پژوهشی جغرافیا، 8 (3)، 289-305.

Assistant Ahmad Jawad Asil Faculty Social Sciences of Herat University.

Abstract

In the current situation, one of the acute problems of the country is immigration. On the one hand, this phenomenon is the consequence of social issues and on the other hand, it is the creator of it. The consequences of migration for the people of Afghanistan and the problems they create need to be investigated. For this reason, I started the above research to provide an answer to the following question with a sociological approach. This research is a fundamental and applied research in terms of the objective criteria and in terms of data collection and analysis, it is a combined quantitative and qualitative research. Regarding the problem of socio-statistical research, it includes two categories of people; Immigrants and experts. Among the first group, 193 immigrants were selected by non-probability sampling (available) and data were collected from them using a questionnaire, and from the second group, keeping in mind the criterion of theoretical saturation, 23 experts from various fields of study with the educational level of bachelor's degree to doctorate were selected using the qualitative staged sampling method and information was collected from them with the semi-standard interview method. Field findings show that the change in population reduction and structure, unemployment, poverty, loss of social status and dignity, exploitation, murder, violence, humiliation and insult, drug addiction, violation of civil rights, increase in unemployment, creating despair, loss of mother tongue and cultural identity, cultural transformation and diffusion, brain drain and illiteracy have been among the negative consequences of immigration. As a result, it was found that the migration of Afghan people abroad, especially neighboring countries, has (negative) social, cultural and educational consequences.

Keywords: Social, Afghanistan, consequence, explanation, educational, cultural, people, migration.